

ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ – ОБОВ'ЯЗОК ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Статтю присвячено проблемам кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини України органами місцевого самоврядування. Висвітлено комплекс питань теоретичного й практичного характеру, пов'язаних з характеристикою посягань на об'єкти культурної спадщини. Запропоновано систему заходів загальносоціального характеру із запобігання посяганням на об'єкти культурної спадщини України.

Ключові слова: об'єкти культурної спадщини, органи місцевого самоврядування, злочин, детермінація, запобігання.

Проблема протидії злочинам у сфері культурної спадщини має дуже давню історію. За останні декілька тисячоліть видатними науковцями, політиками й громадськими діячами всього світу було запропоновано багато цікавих ідей щодо запобігання злочинності. За цей тривалий період у людства в боротьбі зі злочинністю були успіхи та поразки. У різні історичні періоди в деяких регіонах вдавалося знизити рівень злочинності до такого мінімуму, що люди припиняли сприймати правопорушення як необхідну закономірність. Проте повністю позбавитись від злочинних проявів не вдалося жодній державі й жодному суспільству.

Розкриваючи питання становлення законодавства у сфері охорони об'єктів культурної спадщини, не можна не зазначити, що важко переоцінити культурні багатства України. З її території відомі культурні і давні цивілізації: трипільської культури, античних міст, пам'яток слов'ян, спадщини Київської Русі. Саме в пам'ятниках архітектури й видатних ансамблях минулого знайшли втілення специфічні смаки українського народу, його ставлення до формування середовища міст і сіл. Правовій охороні підлягають як пам'ятки минулого, так і сучасності – відповідно до історичної, наукової, культурної цінності.

Все вищезазначене дає підстави стверджувати, що культурна спадщина – це надбання українського народу, а отже, її охорона – обов'язок кожної громади.

Окремі аспекти проблеми кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини уже висвітлено в працях В. І. Акуленко, Ю. М. Антоняна, Р. В. Асейкіна, В. О. Владимирова, Н. О. Горб, І. М. Даньшина, С. Ф. Денисова, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, І. А. Ігнаткіна, Т. Г. Каткової, В. А. Клименко, О. М. Костенко, В. В. Кузнецова, А. В. Ландіної, В. А. Ломако, П. С. Ма-

тишевського, П. П. Михайленка, В. О. Морозової, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, І. Г. Поплавського, Є. В. Фесенко, С. С. Яценко та ін. Але окремого дослідження, присвяченого запобігання посяганням на об'єкти культурної спадщини в Україні органами місцевого самоврядування, не проводилося.

Мета статті – визначити поняття культурної спадщини та розкрити основні шляхи її збереження від злочинних посягань.

Сьогодні питанням реформування суспільної діяльності із запобігання злочинності приділено неабияку увагу. На відміну від інших соціальних ідей і політичних орієнтацій, демократична правова держава при верховенстві правового закону, пріоритеті прав людини та громадянина, правоохоронній системі, яка в змозі призупинити зростання злочинності, практично визначена суспільством як майбутнє України. Враховуючи це, доцільним є розкриття змісту завдань органів місцевого самоврядування, що передбачають запобігання злочинам, у тому числі у сфері культурної спадщини, а також сприяння й допомога правоохоронним органам з боку місцевої громади.

Проблема розподілу влад – це завжди проблема розподілу базових функцій, повноважень, специфічних форм діяльності, особливих структур органів [1]. Соціально-економічні та політичні перетворення, створення правової держави, демократизація державного та суспільного життя неможливі без рішучого посилення боротьби зі злочинністю. Держава в особі своїх органів встановлює правила поведінки, які спрямовані на гарантування безпеки кожного з нас та забезпечення належного існування, розвитку суспільства й самої держави загалом.

За загальною кількістю пам'яток, наявності шедеврів культури Україну можна віднести до країн з багатою історико-культурною спадщиною, оскільки в музеях нашої держави зберігається понад 8 млн рухомих пам'яток усіх видів та типів, 1399 населених пунктів та понад 8 тис. сіл,

1020 парків становлять історико-архітектурну й культурну цінність, налічується близько 150 тис. пам'яток археології, історії, архітектури й містобудування, монументального мистецтва [2, с. 143]. Треба вказати, що м. Чернігів є унікальним серед українських земель, оскільки саме тут зосереджено чи не найбільше пам'яток історії: монастирі, церкви, мури, зброя тощо. Споруди IX–XX ст., що збереглися попри війни, Детинець, Красна площа – усе це гордість міської громади та перебуває під її пильним наглядом.

Культурна спадщина являє собою особливий вид цінностей, який здатний певною мірою задовольняти духовні та естетичні потреби людини та одночасно містить у собі художню, наукову або іншу культурну цінність.

Охорона культурної спадщини в будь-якій розвиненій державі повинна бути одним із найважливіших завдань, оскільки є певним внеском будь-якої народності до розвитку людської цивілізації, формою відмінностей однієї нації від іншої, засобом соціалізації майбутніх поколінь. Крім того, Україна є членом ЮНЕСКО. Україна приєдналася до ЮНЕСКО 12 травня 1954 р., ратифікувавши низку міжнародно-правових актів з охорони культурної спадщини, зокрема: Конвенцію "Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту" від 14 травня 1954 р., Конвенцію "Про заходи, спрямовані на незаконні вивезення, ввезення та передачу права власності на культурні цінності" від 14 листопада 1970 р., Конвенцію "Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини" від 16 листопада 1972 р., Конвенцію "Про охорону підводної культурної спадщини" від 6 листопада 2003 р.

Ратифікувавши 4 жовтня 1988 р. Конвенцію ЮНЕСКО "Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини" 1972 р., Україна взяла на себе міжнародно-правове зобов'язання щодо забезпечення виявлення, охорони, збереження, популяризації й передачі майбутнім поколінням культурної спадщини. Виконання цих зобов'язань покладено на органи державної влади й місцевого самоврядування [3, с. 5].

Але, на жаль, останнім часом у засобах масової інформації все частіше з'являється інформація про руйнування пам'яток культурної спадщини. Обставинами, які виступають провокуючими факторами вчинення зазначених злочинів, є те, що більшість нерухомих об'єктів культурної спадщини знаходиться на "вкрай вигідних місцевостях", на яких дуже вигідно проводити будівельні роботи з будівлі житлових, торговельних або розважальних комплексів, через те особи, які займаються такими роботами, йдуть на вчинення будь-яких правопорушень і злочинів, у різних сферах життєдіяльності суспільства, з метою "отримання"

цих земель і руйнування об'єктів культурної спадщини. Останнім часом дедалі більшої популярності і поширення набувають міжнародні та державні аукціони, присвячені продажу будь-яких культурних цінностей, що також є провокацією на вчинення злочинів у цій сфері.

Економічна, політична та соціальна ситуація, яка склалася в нашій державі на сьогодні, дещо відволікла увагу законодавця від проблем існування та охорони об'єктів культурної спадщини. Зниження чисельності пам'ятників природи, історії та культури у світовому масштабі поставили не тільки перед окремими країнами, а й перед світовим суспільством загалом проблему їх збереження всіма доступними засобами та заходами, насамперед кримінально-правового характеру. Наша держава, яка має чимало пам'яток культури, зобов'язана виявити турботу та підвищити рівень охорони цих пам'яток від усілякого роду посягань.

Якщо звернутися до публікацій ЗМІ, аналізу матеріалів МВС, можна виокремити такі групи злочинців, що вчиняють посягання на об'єкти культурної спадщини:

- особи, яких у суспільстві вважають соціально благонадійними, такі, що не мають судимості, злочинних навичок, але внаслідок тих чи інших причин вчинили посягання на об'єкти культурної спадщини;
- особи, які характеризуються загальнокримінальною спрямованістю;
- особи, які вчиняють такі злочини, як злочинний промисел;
- особи, які вчиняють такі діяння задля задоволення будь-яких особистих потреб, насамперед отримання прибутку, враховуючи байдуже ставлення до об'єктів культурної спадщини;
- особи, наділені певними повноваженнями щодо вчинення тих чи інших дій стосовно об'єктів культурної спадщини;
- окрему групу становлять особи, наділені певними повноваженнями щодо вчинення тих чи інших дій стосовно об'єктів культурної спадщини;
- відокремлену групу становлять особи, які вчиняють акти вандалізму.

Загальний аналіз посягань на об'єкти культурної спадщини також дає змогу виділити такі критерії, на підставі яких вчиняють зазначені діяння: користь, задоволення будь-яких власних низинних потреб, недбалість, випадковість.

Зазначене зумовлює вибір запобіжних заходів загальносоціального, спеціальнокримінологічного та індивідуального характеру. Але саме загальносоціальний рівень (загальне запобігання) містить у собі діяльність держави, суспільства, у тому числі й органів місцевого самоврядування, що спрямована на успішне проведення соціально-економічної політики загалом і запобі-

гання посяганням на об'єкти культурної спадщини зокрема. Загальносоціальне запобігання злочинності – це, насамперед, комплекс перспективних соціально-економічних, організаційно-управлінських, ідеологічних, культурно-виховних та інших заходів, спрямованих на вирішення цих проблем. Реалізація загальносоціальних заходів запобігання дає змогу усунути чи мінімізувати вплив криміногенних факторів детермінації злочинності, запобігти формуванню особистості злочинця. Вони повинні передбачати такі заходи:

- формування та реалізація політики регіональної безпеки;
- підвищення конституційного авторитету органів державної влади;
- формування довіри й позитивного іміджу влади в населення;
- дотримання прав і свобод людини;
- помірковане проведення релігійної політики;
- законодавча заборона релігій, що можуть загрожувати національній безпеці України;
- запобігання поширенню інформації деструктивного характеру засобами масової інформації;
- створення сприятливих умов для розвитку культури й освіти всіх національних груп, що проживають на території регіону, запобігання появи напруженості в міжетнічних стосунках;
- розробка стратегії інтеграційного розвитку кожного міста, села, селища, де зберігаються об'єкти культурної спадщини;
- завчасне виявлення основних носіїв соціальної напруженості з метою їх нейтралізації;
- утвердження української національної ідеї як стрижня консолідації суспільства;
- активізація зусиль для входження України до існуючих загальноєвропейських систем універсальної та регіональної безпеки;
- формування політичної еліти України тощо.

Враховуючи вищевказане, на наш погляд, у протидії посяганням на об'єкти культурної спадщини першочергову роль відіграють саме загальносоціальні заходи.

При реалізації зазначених заходів необхідно також приділяти значну увагу розвитку молоді, оскільки, згідно зі статистичними даними МВС України, в нашій державі спостерігається стійка тенденція до "омолоджування злочинності" в усіх формах її прояву.

Соціальні заходи повинні орієнтуватися на різні ланки суспільства, враховуючи особливості окремої (сім'я, трудовий колектив тощо), з метою ліквідації правового вакууму, укоріненого ставлення до демократії, правового нігілізму, знецінювання моральних і духовних цінностей, релігійної ворожнечі та інших чинників злочинності.

Заходи загальносоціального характеру повинні включати й широке коло дій культурно-виховного характеру, у тому числі щодо правової культури, спрямованих на протидію злочинності в будь-яких сферах життєдіяльності суспільства, а це є прямим обов'язком органів місцевого самоврядування.

Необхідною умовою протидії посяганням на об'єкти культурної спадщини є реалізація заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією в усіх сферах та ланках державного апарату. Корупція, особливо хабарництво як найнебезпечніший її прояв, створює умови безкарності, всюдозволеності тощо, оскільки можливе вирішення будь-якого питання, у тому числі й протизаконним шляхом.

Розкриваючи це питання, необхідно зазначити, що для успішного та дієвого здійснення будь-яких загальносоціальних заходів протидії злочинності, у тому числі й посягання на об'єкти культурної спадщини, необхідною умовою є розробка загальнодержавних і регіональних програм протидії злочинності.

Висновки. Враховуючи велику соціальну й матеріальну цінність об'єктів культурної спадщини, протидія посягань на вказані об'єкти є однією з найбільш важливих складових успішної боротьби зі злочинністю. На наш погляд, органам місцевого самоврядування необхідно застосовувати широкий спектр загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також співпрацювати з релігійними організаціями.

Необхідними профілактичними заходами, спрямованими на протидію посяганням на об'єкти культурної спадщини, на нашу думку, є:

- удосконалення державного обліку об'єктів культурної спадщини та форм контролю з боку відповідних органів, насамперед, щодо зберігання зазначених об'єктів;
- організація та вдосконалення охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини та приміщень, де зберігаються рухомі предмети;
- налагодження та вдосконалення співпраці між правоохоронними й органами місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на протидію посяганням на культурні або історичні цінності, контроль за їх оборотом, а також іншими зацікавленими у зберіганні об'єктів культурної спадщини фізичними та юридичними особами;
- здійснення пропаганди у сфері, пов'язаній з охороною та правовим режимом зберігання об'єктів культурної спадщини.

Необхідним заходом протидії посяганням на досліджувані об'єкти є виступи в засобах масової інформації органів місцевого самоврядування, представників релігійних

організації (різних конфесій), спрямованих на звертання до громадян із зазначенням недопустимості вчинення будь-яких протиправних посягань щодо об'єктів культурної спадщини, враховуючи їх величезну соціальну значущість, для суспільства та держави загалом, та заклик до громадян до надання допомоги відповідним органам у цій сфері. Крім того, враховуючи значущість цих об'єктів, вважаємо за доцільне передбачення на державному рівні можливості виплати певної винагороди особам, які повідомляють про посягання на зазначені предмети.

Крім того, з метою протидії вчиненню посягань на об'єкти культурної спадщини, доцільним є поширення практики залучення представників органів місцевого самоврядування до навчальних закладів для проведення занять (семінарів, круглих столів тощо), спрямованих на досягнення вказаних цілей, представників релігійних конфесій для роз'яснення ними положень релігії щодо вчинення будь-яких проявів злочинного характеру та прилучення молоді до

виконання не лише вимог нормативно-правових актів, а й положень релігії, психології, для проведення тестів, тренінгів тощо, з метою виявлення осіб, схильних до вчинення протиправних діянь, та проведення бесід з такими особами, спрямованих на надання допомоги й недопущення розвитку в них соціальних напрямів поведінки.

Список використаної літератури

1. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – Київ : Український центр правничих студій, 1999. – С. 174–317.
2. Горбик В. О. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні / В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 143–151.
3. Каткова Т. Г. Діяльність ОВС України з питань захисту культурної спадщини: адміністративно-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тетяна Геннадіївна Каткова. – Харків, 2008. – 242 с.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2015.

Шеремет О. С. Охрана объектов культурного наследия – обязанность органов местного самоуправления

Статья посвящена проблемам уголовно-правовой охраны объектов культурного наследия Украины органами местного самоуправления. Освещен комплекс вопросов теоретического и практического характера, связанных с характеристикой посягательств на объекты культурного наследия. Предложена система мер общесоциального характера по предотвращению посягательств на объекты культурного наследия Украины.

Ключевые слова: объекты культурного наследия, органы местного самоуправления, преступление, детерминация, предотвращение.

Sheremet O. Protection of Cultural Heritage – the Duty of Local Authorities

The article deals with the problems of criminal protection of cultural heritage Ukraine local authorities. Deals with complex theoretical and practical issues related to the characteristics of attacks on cultural heritage.

Indicated that cultural heritage is a special kind of values that is able to some extent to meet the spiritual and aesthetic needs of people and at the same time contains artistic, scientific or other cultural value. Chernihiv is unique among Ukrainian lands, since it focused Tan perhaps the most historical monuments, monasteries, churches, walls, weapons and so on. Buildings IX – XX centuries, preserved despite the wars, Detinets, Red Square – all the pride of the community and under its watchful eye.

Protection of cultural heritage, in any developed country should be one of the most important tasks because it is a specific contribution of any nation in the development of human civilization differences form one nation from another, a means of socialization of future generations.

The total includes prevention activities of the state and society, including local authorities, aimed at successful implementation of social and economic policy in general and prevent encroachment on cultural heritage in particular. First of all, a set of advanced social, economic, organizational and administrative, ideological, cultural, educational and other measures to address these problems. Implementation of general measures to prevent or minimize eliminates criminal factors influence the determination of crime, prevent the formation of offender.

The system measures general social nature preventing encroachment on the cultural heritage of Ukraine: the improvement of public accounting of cultural heritage and forms of control by the relevant authorities, especially in respect of these storage facilities; organization and improvement of health immovable cultural heritage objects and rooms where kept moving objects; establishing and improving cooperation between law enforcement and local governments, which are aimed at countering attacks on cultural or historical value, control their turnover, as well as other stakeholders to store objects of cultural heritage natural and legal persons; exercise in propaganda that is associated with security deposit and legal regime of cultural heritage.

Key words: objects of cultural legacy, local governments, crime, determination, prevention.